

Дубравка Стајић
Институт за политичке студије, Београд

Драган Марковић:
Село на маргинама политике, Београд,
Институт за политичке студије, 2090. стр. 182.

Село као предмет научног истраживања и приступа стратегији његовог развоја дуго је било амбивалентно схватано: политичари су вербално истицали значај пољопривреде и сељаштво као здрав, ментално и физички, део српског народа, али у периоду кризе и санкција 90-их година протеклог века, опстанак становништва био је заснован на економском исцрпљивању и уназађивању села. Уместо нове стратегије фармерског развоја пољопривреде, приватизација после 2000. године довела је до енормно великих поседа које су купили крупни капиталисти, док је статус малих и средњих земљопоседника и даље препуштен стихији.

Истраживач у Институту за политичке студије др Драган Марковић припада малом броју економиста који су систематично баве селом: економским, културним, политичким, радним, финансијским, свеукупно развојним питањима села. Село је током четири деценије социјализма било схватано као резервни извор радне снаге за индустрију. То је био случај са тржишним привредама и у развијеним земљама у претходним фазама развоја капитализма; младо становништво мигрирало је у градове ради запошљавања у индустрији, стицања бољег друштвеног статуса путем запослења које је боље друштвено вредновано. Друштвене науке, посебно социологија у бившим социјалистичким земљама сматрале су село носиоцем конзервативних схватања. Олако је потиснута из сећања велика група политичара родом са села, народних трибуна, а да се не говори о уметницима-песницима, писцима, ликовним умет-

ницима пореклом села., који су југословенску уметност сврстали међу најзначајније уметности друге половине 20. века.

Занемаривање стратегије развоја села у процесу транзиције одразила се у стручној и научној литератури: часописи о селу су угашени, веома су ретке књиге које на проблемски начин отварају питања развоја села у 21. веку, научни скупови о овим проблемима се не одржавају. Утолико је значајнија озбиљна и зналачки написана књига научног саветника у Институту за политичке студије Драгана Марковића *Село на маргинама политике*. Сам наслов књиге сугерише критички став аутора, а и да већи део друштва посматра село као извор хране, а не као важну заједницу која има економски значај, социолошка и културна обележја. Наслови поглавља у књизи исказују ставове аутора о неопходним реформама села: “Демонополизација политике у функцији социјализације села (стр. 11-30), “Демократизација својинских односа као претпоставка развоја сеоске самоуправе” (стр. 31-49), “Сеоска самоуправа у функцији развоја села“ (стр. 51-111), “Перспективе останка и развоја села” (стр. 113-122), “Перспективе егзистенције млађих на селу” (стр. 1-142), “Демократизација културе у функцији развоја села” (стр. 131-142), “Научна достигнућа и технолошке иновације у функцији развоја села” (стр. 143-156), “Социологија управљања развојем села” (стр. 157-165), *Изабрана литература* (стр. 179-181).

Драган Марковић добро познаје привредне и друштвене проблеме села. Главне проблеме села у Србији истака је већ у уводу књиге:” Главна кочница социјално-економског преображаја села су повлашћени носиоци економског и политичког монопола, који научно-технолошку револуцију подређују својим монополистичким циљевима, блокирају социјално-економске промене и сељака задржавају у поданичкој позицији потискујући га на маргину друштвених збивања и државне политике”(стр. 1). Аутор се и у раније објављеним научним радовима, чланцима и књигама, критички одредио према глобализацији, као процесу осиромашења села и сељаштва на глобалном плану. Ова најновија књига је аргумент у прилог тези да одрживи развој села као нови параметар развоја, није питање одржавања села и сељаштва, већ је услов и база развоја српског друштва. Зато Марковићева критика глобализације није идеолошки заснована, није острашћена, већ је промишљена на основу познавања економских, социолошких и политичких чињеница о селу. За овог аутора параметар развоја села у транзи-

цији су резултати и слабости претходног социјалистичког модела села и пољопривреде у Југославији и Србији као једној од њених тадашњих република.” Како је колонијалном транзицијом точак историје окренут уназад, и савремени и традиционални и облици сеоске самоуправе се потискују. Производња се смањује, приходи опадају, а фискална захватања се повећавају чиме се могућности за слободно удруживање умањују. Колонијалној политици не иде на руку да се сељак удружује, да нешто сам петља и буни се против државе. Иако је препуштен самом себи, све се чини да се задржи у пасивној позицији, да мирује и аминује државној политици. Са опадањем пољопривредне производње опада и лични и друштвени стандард на селу. Развојне амбиције јењавају, самодоприносе се смањују, самоуправне активности замиру, локалну самоуправу гуши бирократска управа” (стр. 22).

Иако је социјалистичка револуција програмски почивала на остваривању права и слобода радника и сељака, Марковић наводи податак који је данас многима непознат : “Сељак је у Савезу комуниста био интересантан само као послушни извршилац партијских директива, а кад се борио за своје интересе, одстрањиван је. Од 1946. до 1971. године из Савеза комуниста Југославије искључено је око 200 хиљада сељака” (стр. 24). Систем је већ тада изгубио поверење сељака, а постепено је изгубио и легитимитет. Сељаштво је прихватило транзицију очекујући повраћај оних пољопривредних поседа који су по законима из 1945. године били национализовани као земљишни вишак. Године 1990. донет је први устав којим је поново уведена тржишна привреда и вишестраначке на српску политичку сцену. Аутор подсећа да је неправда учињена сељацима који су били масовни учесници Народноослободилачког рата, позадинских народноослободилачких одбора, а после рата само симболички су били заступљени у органима власти. И после политичких промена 2000. утицај сељака на доношење важних политичких одлука је мали: “Од анкетираних пољопривредника 2008. године око 52% одговорило је да имају мали, а преко 30 % да немају никакав утицај на одборнике и посланике” (стр. 26).

Дуготрајна историја друштва у којима је држава била представљана као порезник, а не савезник сељака у повећању производње и побољшању живота сеоског становништва, створила је неповерење сељаштва према држави. Историјски екскурси које чини аутор у појединим деловима књиге потребни су да би се пот-

пуније схватили транзициони проблеми села. У погледу његовог става да је повећана потрошња била «мамац» за сеоско становништво, подсећамо да је потрошња генератор производње, уколико се ради о домаћим произвођачима. Такође, побољшање комуналне инфраструктуре је резултат локалних самодоприноса сеоског становништва (путеви, осветљење, водоводи, канализација, али су школе и здравствене установе у самим селима битно допринели побољшању здравља и продужетку живота сеоског становништва у периоду пре 1990. године. Тржишна привреда и сиромаштво делују у супротном смеру - сеоско становништво стари, бела куга је већ дуго присутна и на селу,

Драган Марковић припада малобројним ауторима који су студиозно истраживачки пратили проблеме села и сеоског становништва, те је један од ретких који је схватио да, суштински, сукоб града и села никада није превазиђен. Ово је проблем дугог трајања потиснут решавањем државних и политичких питања као приоритетних. Овај неразрешени проблем пренет је из социјализма у друштво у транзицији: приватизација је довела до деиндустријализације привреде Србије. Тиме је прекинут технолошки инпут индустријских иновација у пољопривредну производњу

Аутор истиче да су на политичком плану јасно видљиве сразмера економске снаге села и јачање локалне самоуправе «Сеоске локалне самоуправе има само уколико има средстава за слободно удруживање, а уколико се она фискалним захватањем умањују, и самоуправа се сужава због фискалног финансирања. Стварне самоуправе нема већ на нивоу општине, или је има само толико колико се општински проблеми решавају путем самодоприноса (стр. 49). Из наведеног Марковић је закључио «да уместо да убрза, транзиција је успорила, и готово зауставила индустријализацију и урбанизацију сеоских подручја. Основни узрок томе је управо у спутавању масовне слободне иницијативе» (стр. 52). Са извесном иронијом, која има покриће у реалном осиромашењу и цивилизацијском заостајању села у Србији у протекле две деценије, аутор истиче: «Појавили су се нови душебрижници у лицу политичких странака, који би да ради сопствене владавине, у свему усрећују своје поданике, не допуштајући да мало и они сами о својој срећи брину» (стр. 54). Да би се спречило масовно отуђивање средстава рада, велике машине, системи за наводњавање и др) неопходно је

да сеоске задруге буду својински трансформисане, тако да задруге постану акционарска друштва. Тек са том трансформацијом могуће је њихово отварање према задругама страних земаља, од којих су изоловане годинама, и усвајање нових искустава у организовању, начину рада и финансирању. Тржишна привреда отворила је процес укрупњавања земљишних поседа, а Драган Марковић отвара питање даљег живота и рада малих и средњих пољопривредних произвођача. Енормни поседи крупних капиталиста који су стечени после 2000. године диктираће монополске цене пољопривредних производа. Ово је довољно јак разлог за удруживање малих земљопоседника у земљорадничке задруге, као облик удруживања средстава рада и капитала. Аутор предлаже и оснивање пољопривредних штедионица, које ће заштитити сељаци од зеленашких услова кредитирања. Аутор добро познаје економске и финансијске проблеме нашег села тако да закључује: «Уколико сељани средства за заједничке потребе сами удружују, нема никаквог оправдања да им се она за те исте потребе присилно одузимају» (стр. 63). Зато наслов једног текста у књизи «Перспективе пољопривреде и села је у задругарству» (стр. 65. и даље) истовремено исказује његово уверење и практично сазнање да је то једини излаз села из садашњег сиромаштва, ниске ефикасности производње и растућих регионалних неједнакости. Постоје различити облици удруживања средстава - са солидарном одговорношћу, са ограниченом одговорношћу, али задругарство је опстало и у условима светске економске кризе.

Књига Драгана Марковића *Село на маргинама политике* отвара битна питања садашњег и будућег развоја Србије. Када би постојала општа стратегија привредног развоја, извоз хране био би стратешки приоритет. Сва питања која је отворио, анализирао и давао предлоге и решења аутор књиге, утемељена су у реалним могућностима и потребама становништва. Ова нерешена питања демагошки су искористиле поједине политичке странке да би при вукле сељаци у своје чланство. За партије у вишестраначком систему сељаштво је било само гласачка машинерија. Аутор истиче да двадесет година по обнављању вишестраначког партијског система, у Србији не постоји аутентична странка која би заступала земљораднике. Стога је његова критичка свест, иронија, па и извесна горчина и резигнација оправдана, јер добро познаје ресурсе и потенцијале српског села, који нису добро искоришћени. Ова по

обиму невелика књига важнија је за привреду и политику Србије од многих луксузно опремљених историја и економских историја страних земаља које су издавачи превели и објавили последњих година. Заправо, ова монографија позива лидере и политичку елиту земље да темељито преиспитају свој однос према селу и пољопривреди - надамо се да ће се то догодити пре него што Србија буде почела да увози пшеницу и неке друге стратешке производе.